

VẤN ĐỀ “HÀNH CHÍNH HÓA” GIÁO DỤC ĐẠI HỌC Ở TRUNG QUỐC

HỒ SĨ QUÝ ()*
tổng thuật

1. Giáo dục và đào tạo ở Trung Quốc vài thập niên gần đây, trong khi được coi là có những bước tiến đáng kể trong việc nâng cao chất lượng đào tạo; xóa bỏ được tình trạng giáo điều về học thuật; hình thành được hệ thống học liệu hiện đại; có chính sách bồi dưỡng, đào tạo và thu hút được nhân tài và bắt đầu có được đội ngũ các nhà khoa học giỏi; khôi phục lại được những trung tâm khoa học danh tiếng từ trước; rút ngắn được khoảng cách với nền giáo dục và khoa học của thế giới..., thì đồng thời cũng phải đối mặt với nhiều phê phán, chỉ trích cả từ bên trong và bên ngoài, cả từ phía những cơ quan có trách nhiệm và cả từ phía dư luận không chính thức. Rất nhiều căn bệnh đã được chỉ ra: nền giáo dục thiếu đề cao cá nhân, quá chú trọng đến tính xã hội; phương châm giáo dục thực ra vẫn là “Trung và Hiếu”; trẻ em bị “dồn lên cây cầu độc mộc là thi vào đại học”; giáo dục đại học thực chất chỉ để “kiếm mảnh bằng”; đạo đức được tiếp nhận chỉ là thứ đạo đức “phục tùng”, “giả dối và trống rỗng”; tham nhũng và “tham nhũng học thuật” công khai và khá phổ biến trong hệ thống giáo dục; “Bản vị quan” - tị quan chức

chiếm lĩnh trong giá trị giáo dục; giá trị học thuật, sáng tạo vẫn bị xem nhẹ; bằng cấp không đi đôi với trình độ; đào tạo sau đại học tràn lan khiến nảy sinh tình trạng “lụt học vị”; giáo dục đại học cũng “đại nhảy vọt”; “nạn GDP học thuật” - đánh giá nền giáo dục cũng máy móc như đánh giá tăng trưởng kinh tế; tri thức xã hội và kinh nghiệm sống mà mỗi học sinh, sinh viên, thạc sĩ, tiến sĩ được đào tạo hóa ra chỉ là “kỹ năng giả dối và phục tùng quyền lực”...

Vấn đề của những vấn đề được cho là nạn “hành chính hóa đại học” - Nền giáo dục vận hành theo cơ chế hành chính, bị chi phối quá nặng bởi quản lý hành chính. Giá trị học thuật bị thay thế bởi giá trị hành chính. Tình trạng “Bản vị quan” - quan chức nhiều, giá trị “làm quan” được tôn sùng quá mức, quan chức quyết định mọi hoạt động giáo dục, đào tạo... phổ biến trong hệ thống giáo dục.

Ngay từ trước năm 2010, giới học thuật, các nhà hoạt động xã hội cùng các phương tiện truyền thông đã bàn

(*) GS. TS., Viện trưởng Viện Thông tin Khoa học xã hội.

luận khá nhiều và chỉ ra những tác hại của nạn “hành chính hóa đại học” và tệ “bản vị quan”. Khi tình huống đã đến mức gây bức xúc cho toàn xã hội, ngày 27/2/2010 Thủ tướng Quốc vụ Viện lúc đó, ông Wen Jiabao (Ôn Gia Bảo) đã thảo luận trực tuyến với các giới xã hội và tuyên bố: “Không thể tưởng tượng được một trường đại học bản vị quan, thực dụng hóa mà lại có thể đào tạo ra những sinh viên có tư duy độc lập, tự do biểu đạt”. Ngay sau đó, Bộ trưởng Bộ Giáo dục cùng một số hiệu trưởng của các đại học, các chuyên gia, học giả bàn luận sôi nổi trên các hội nghị, hội thảo và các diễn đàn mạng, báo chí. Vấn đề được cho là có liên quan trực tiếp đến số phận của đại học Trung Quốc tương lai và giá trị thực của nền học thuật quốc gia [9].

Theo GS. Yang Yusheng (Dương Ngọc Thánh), một chuyên gia về nghiên cứu so sánh đại học Trung - Mỹ và lịch sử nước Mỹ thuộc trường Đại học Chính trị Pháp luật Trung Quốc thì, vấn đề của đại học thực ra là bức tranh thu nhỏ của vấn đề Trung Quốc trong thời kỳ chuyển đổi. Nguyên nhân khá phức tạp. Có nguyên nhân xã hội, chính trị, và có nguyên nhân bên trong của chính đại học. Nhưng theo ông, vấn đề tuyệt nhiên không đáng sợ; đáng sợ là né tránh vấn đề, không ý thức được tính nghiêm trọng của vấn đề, không tìm ra được điều then chốt của vấn đề. Vì vậy, Yang Yusheng cho rằng, xã hội cần phải nghiêm túc mổ xẻ vấn đề và có giải pháp trị đúng bệnh của tình trạng này [9].

Trên tờ *Học tập lý luận*, tác giả Zhang Guifeng chỉ rõ, đại học Trung Quốc không những đã sớm quan trường hóa mà thậm chí còn là “quan trường lớn nhất”. Theo thống kê, ở Trung Quốc

hiện tại có 15 thành phố cấp tỉnh nhưng lại có 31 trường đại học cấp bộ. Toàn quốc có không quá 300 thành phố cấp sở, nhưng có tới trên 1.000 trường đại học cấp sở. Do vậy, ít nhất đại học có 62 vị cán bộ cấp thứ trưởng, hơn 4.000 vị cán bộ cấp giám đốc sở. “Thử nghĩ xem, trong số các ngành, các nghề ở Trung Quốc, ngoài giáo dục cao đẳng, đại học, có ngành nào có thể có số quan chức, đặc biệt là quan chức cấp bậc hành chính cao, đông đảo và tạo ra một “quan trường” tráng lệ đến như vậy?” [10].

GS. Ding Xueliang, người có nhiều năm làm việc trong môi trường giáo dục ở nước ngoài so sánh, ở Trung Quốc, một trường đại học thường có rất nhiều khoa, học viện so với nước ngoài, “có lẽ chủ yếu là để tiện cho có người làm quan, nhiều người có thể trở thành chủ nhiệm khoa, giám đốc học viện” [3, 84]. Tại Đại học Vũ Hán, cán bộ cấp phòng trở lên hiện có trên 700 người, trong khi trước cách mạng văn hóa, số này chỉ hơn 10 người. Theo GS. Xiong Bingqi, Đại học Bắc Kinh hiện có 1 bí thư đảng ủy, 1 phó bí thư trường trực, 3 phó bí thư, 13 ủy viên thường vụ; 1 hiệu trưởng, 3 phó hiệu trưởng thường trực, 4 phó hiệu trưởng, 19 cơ quan quản lý, mỗi cơ quan này ngoài chức chánh còn có mấy chức phó. Đại học Thanh Hoa có 1 bí thư đảng ủy, 1 phó bí thư thường trực, 3 phó bí thư, 11 tổ chức trực thuộc đảng ủy; 1 hiệu trưởng, 1 phó hiệu trưởng thường trực, 7 phó hiệu trưởng, 26 cơ cấu hành chính trực thuộc [Xem 1].

Biểu hiện đáng ngại nhất của nạn “bản vị quan” trong trường đại học là “tình trạng bất phân giữa quan chức và học giả” với 3 hiện tượng đều rất quan ngại. Một là “giáo sư bị quan chức hóa”.

Phần lớn giáo sư giảng dạy và nghiên cứu khoa học đều có các chức vụ hành chính như chánh phó giám đốc, bí thư, phó bí thư, trưởng phó phòng, viện trưởng, viện phó... Hai là nhiều cán bộ không giảng dạy hay chẳng mấy khi nghiên cứu khoa học lại được phong các chức danh như giáo sư, nghiên cứu viên để làm công tác quản lý, phục vụ như đảng vụ, hành chính, hậu cần... Ba là “quan chức cao cấp giữ chức hờ ở trường đại học”. Một số quan chức cao cấp kiêm nhiệm giám đốc học viện tại các trường đại học nổi tiếng như Đại học Bắc Kinh, Đại học Thanh Hoa, Đại học Sư phạm Bắc Kinh, Đại học Nhân dân... Sự kiêm nhiệm này có giá trị hướng dẫn nghiên cứu sinh làm tiến sĩ tại các trường đại học. Quan chức các Bộ, Ban ở Trung ương, Quốc vụ viện... cũng tới các trường đại học có uy tín để làm giáo sư kiêm nhiệm, hướng dẫn nghiên cứu sinh. Với tình trạng này, hội đồng khoa học chỉ để trang sức hay chỉ có thể cung cấp ý kiến tham khảo. Nạn hành chính hóa đại học, trong thực tế đã “làm thay đổi tính chất của đại học, phủ nhận vị thế chủ thể của người thầy và học thuật” [9].

Kết quả của việc quan chức hóa giáo dục còn dẫn đến sự hỗn loạn tệ hại khác trong định hướng giá trị: nếu là học giả thì phải tôn thờ “sự độc lập về tinh thần và sự tự do về tư tưởng”, nhưng logic quyền lực lại là “quan cao hơn một cấp là có thể đè chết người”, “người đứng đầu là chân lý tuyệt đối, người đứng thứ hai là chân lý tương đối, người đứng thứ ba không có chân lý”. “Một khi từ giáo sư hóa thân thành quan chức thì không thể không rơi vào số phận chìm nổi trong chốn quan trường: từng núi giấy tờ, vô số cuộc họp hành, đón tiếp, tiễn

đưa, nhận nhệ...”. Tờ *Sơn Tây buổi chiều* đã bình luận mà theo GS. Yang Yusheng là chính xác: “Bản vị quan là khối u ác tính của trường đại học” [9].

Trong các trường đại học Trung Quốc ngày nay, nếu có một học giả tương đối nổi bật hay một giáo sư có trình độ cao nào đó, thì dường như cần thiết phải đề bạt người đó đảm nhiệm các chức vụ hành chính như giám đốc hay trưởng phó gì đó. “Nếu không thế thì lại không coi trọng nhân tài”. Thực ra tình trạng này cũng là kết quả của sự “tác oai tác quái” của ý thức bản vị quan [9]. Dĩ nhiên, trong các trường đại học ở Trung Quốc hiện nay, vẫn có những người yêu mến học thuật mà từ chối ra làm lãnh đạo hành chính, nhưng như GS. Chen Pingyuan chỉ ra, “đó tuyệt đối là động vật hy hữu”. Biện pháp khích lệ các học giả ưu tú, theo ông, là để cho nhà khoa học có đủ thời gian và không gian, chuyên tâm nghiên cứu học thuật” [Xem 2, 190]. Theo GS. Yang Yusheng, “khoa học xã hội và nhân văn thường là môn học vấn của cá tính; học giả có cá tính, có suy nghĩ độc lập, mới có thể cho ra học vấn đích thực” [9].

Hậu quả tất yếu của nạn “bản vị quan” là sẽ làm nảy sinh trong nhà trường tình trạng thui chột cá tính, thui chột sáng tạo [9]. Cơ chế hành chính hóa giáo dục còn làm cho xã hội sẽ “không biết tôn trọng tri thức mà chỉ tôn trọng chức quyền” [11]. GS. Wang Yukai (Ông Ngọc Khải) thuộc Học viện Hành chính Quốc gia, người tham gia chế định Đề án quy hoạch cải cách và phát triển giáo dục trung dài hạn quốc gia, thẳng thắn nhận xét: “Hậu quả nghiêm trọng của hành chính hóa đại học là bồi dưỡng không nên nhân tài kiệt xuất. Với sự

xâm thấu của bản vị quan, lâu dài thần thánh của đại học trở thành sản phẩm méo mó của giáo dục” [9].

2. Mặc dù nhận thức rõ sự tệ hại của tình trạng hành chính hóa nền giáo dục, của nạn “bản vị quan”, nhưng đến khi thực hiện chủ trương “phi hành chính hóa” thì tiếng nói của xã hội và của chính những người có trách nhiệm ở Trung Quốc lại thiếu nhất quán, rơi vào thái cực ngả nghiêng, không dứt khoát.

Một số hiệu trưởng của các trường đại học nổi tiếng cũng có ý kiến bất đồng. Hiệu trưởng Đại học Nhân dân Trung Quốc, Ji Baocheng (Kỷ Bảo Thành) cho rằng: “Đại học quả thực không nên có cấp bậc hành chính. Nhưng hiện nay Trung Quốc lấy cấp bậc hành chính để đo lường địa vị xã hội; nhà ở, chữa bệnh, phát ngôn trong Chính phủ, giao lưu ngoài xã hội, tất cả đều gắn với cấp bậc hành chính, nếu không có cái này thì không làm được gì... Nếu toàn bộ môi trường xã hội không thay đổi, lại không có thiết kế chế độ nào khác, mà chỉ đơn thuần xóa cấp bậc hành chính của đại học, thì làm thế nào giải quyết vấn đề liên thông nối tiếp giữa nhà trường và xã hội. Nếu bản vị quan là tiên đề, nếu toàn xã hội đều lấy cấp bậc hành chính làm định hướng thì việc chỉ đơn độc xóa cấp bậc hành chính của trường đại học là hạ thấp giáo dục”. Ông Ji Baocheng nói rõ: “Hiện nay trong xã hội có quá nhiều thứ gắn với cấp bậc, trong cái môi trường lớn chủ yếu vẫn lấy cấp bậc hành chính để đánh giá địa vị xã hội này, nếu chỉ đơn độc xóa bỏ cấp bậc hành chính trong trường học mà không có sự bố trí chế độ mới, cuối cùng bị thiệt hại vẫn là giáo dục, bị ảnh hưởng bất lợi vẫn là trẻ em” [9].

Cùng quan điểm với Hiệu trưởng Ji Baocheng, còn có Viện sĩ Zhou Qifeng (Châu Kỳ Phương), Hiệu trưởng Đại học Bắc Kinh, GS. Huang Daren (Hoàng Đạt Nhân), Hiệu trưởng Đại học Trung Sơn và không ít những người khác. Hiệu trưởng Huang Daren cho rằng, “phi hành chính hóa” trường đại học sẽ làm suy yếu địa vị của giáo dục đại học; “Trong môi trường lớn là các ngành, các nghề trong xã hội đều đang tồn tại cấp bậc hành chính, nếu chỉ đơn giản xóa bỏ cấp bậc hành chính trong trường đại học, tôi nghĩ, không những không tăng cường địa vị của giáo dục, đặc biệt là giáo dục đại học, mà ngược lại có thể có tác dụng làm suy yếu nó” [Xem 6]. Hiệu trưởng Đại học Bắc Kinh, Zhou Qifeng thì cho rằng trong tình hình quan niệm đẳng cấp của toàn xã hội còn rất mạnh, chỉ xóa bỏ cấp bậc hành chính trong trường đại học, các nhà giáo dục sẽ không được xã hội tôn trọng xứng đáng [Xem 4].

Phê phán lại các ý kiến trì hoãn phi hành chính hóa vừa nêu, ông Feng Dongming chỉ thẳng ra, đằng sau những lời lẽ tương tự chỉ là vấn đề quyền lợi, lợi ích cục bộ. “Có nó (nạn hành chính hóa), đại học không còn là tháp ngà chuyên làm học thuật, mà biến thành chốn quan trường kèn cựa đấu đá, tranh quyền đoạt lợi” [Xem 5].

Đánh giá chung về giáo dục và giáo dục đại học ở Trung Quốc, GS. Yang Dongping (Dương Đông Bình) trường Đại học Khoa học và Công nghệ Bắc Kinh, đã thẳng thắn nhận xét: “so với trình độ tiên tiến trên thế giới, khoảng cách lớn nhất của đại học của chúng ta không phải là kỹ thuật, không phải là

tiên, cũng không phải là nhân tài, mà là chế độ lạc hậu. Nếu không xây dựng chế độ đại học hiện đại, không thực hiện hiện đại hóa ở tầng diện chế độ thì Nhà nước có tiêu nhiều tiền hơn nữa, đại học công lập của Trung Quốc cũng không liên quan gì với “hàng đầu trên thế giới” [8].

Ở Việt Nam, không thấy ai nói về nạn hành chính hóa và bản vị quan trong hệ thống giáo dục đại học. Nhưng ngay với tên gọi “Đại học” để phân biệt với “Trường Đại học” thì sự phân cấp giữa đại học cấp Bộ (Đại học Quốc gia) với các trường đại học trực thuộc và các trường đại học độc lập cũng đã nảy sinh một số vấn đề mà nhiều năm nay thực ra vẫn chưa giải quyết được. Tình trạng quan chức trong đại học tuy không quá nặng nề nhưng hầu hết các vấn đề của đại học đều phải giải quyết theo quyết định của những người có trách nhiệm, mà trong đó không ít vấn đề đáng ra cần phải giải quyết theo logic của học thuật. Giá trị học thuật không hiếm khi bị đánh giá sai với giá trị thực của nó, bị đặt vào vị thế không phải của nó... Chất lượng giáo dục vốn đã không cao lại càng thêm khó nâng cao chính là vì cơ chế hoạt động kiểu này □

TÀI LIỆU TỔNG THUẬT

1. Báo *Thanh niên Trung Quốc*, ngày 22/10/2007.
2. Chen Pingyuan (2009), *Đại học có tinh thần*, Nxb. Đại học Nhân dân.
3. Ding Xueliang (2004), *Đại học hàng đầu thế giới là gì*, Nxb. Đại học Bắc Kinh.
4. *Mạng Trung Tân*, ngày 7/3/2010.
5. *Mạng Báo Tân Kinh*, ngày 10/3/2010.
6. *Nhật báo phương Nam*, ngày 10/3/2010.
7. Viện Thông tin Khoa học xã hội (2013), *Niên giám Thông tin Khoa học xã hội nước ngoài*, số 5, Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội.
8. Yang Dongping (2007), *Đại học cấp bộ - bao giờ mới thôi. Tùy bút giáo dục - Giáo dục cần một cuộc cách mạng*, Nxb. Nhân dân Thượng Hải,.
9. Yang Yusheng (2010), “Luận cương “phi hành chính hóa” đại học”, *Shehui kexue luntan*, số 7.
10. Zhang Guifeng (2009), “Chấn quan trường lớn nhất có bao giờ không có ở đại học?” *Học tập lý luận*, số 12.
11. <http://blog.sina.com.cn//u/4aff2e1f000i25b>.